A katonai szleng testvérei

Nyelvünk rétegei szoros kapcsolatban vannak egymással; az egyik csoportnyelv szavai gyorsan átterjedhetnek egy másikba, végső soron az egész nyelvben is ismertté válhatnak. A nyelvi jelenségek rétegek közti vándorlásának leggyakoribb oka, hogy a beszélő több nyelvváltozatot használ. Nap mint nap tapasztaljuk, hogy mindenki igyekszik valamilyen köznyelvet használni hivatalos helyeken, míg otthon a lazább, esetleg nyelvjárási beszéddel is beérjük; a futballpályán a sportnyelv fordulatai, a munkahelyen pedig a szakmai nyelvhasználat fordul elő legsűrűbben. Az embereknek ez a „soknyelvűsége" az oka, hogy a nyelv rétegei és csoportjai nem elszigeteltek, hogy közöttük állandó kölcsönhatás van.

Nem elszigetelt a katonai szleng sem, beszélői révén számos más nyelvváltozatból gazdagszik. A laktanya körül beszélt nyelvjárás például mindig hatással van kirívó sajátosságaival. A nyugat-dunántúli katonai szlengben jól hallhatók ilyen hangtani (*húzsvét* „húsvét"; *ödven* „ötven"), vagy egyéb jellegű (*dikó* „fekvőhely; heverészés"; *vazsi tik* „varjú") érdekességek.

Az alegységnél szolgálatot teljesítő katona beszédének feltűnő nyelvjárásiassága is bekerülhet a közösség szlengjébe, mint az egyes helyeken hallható *„Beállnyi! Kiigazodnyi! Feltakarnyi! Nem mozognyi!"* parancsban a *nyi*-nek ejtett főnévi igenévképző.

Az ilyen típusú alakulatok mellett gyakran a katonai szaknyelv is forrása lehet egyes szlengszavaknak. A befogadott új szók általában hasonlósági jelentésváltozással módosulnak: *reptér* „felmosandó nagyobb helyiség" (méretei az elvégzendő munka miatt egy repülőtéréhez hasonlatosak); *kézigránát* „2 dl-es szeszes ital" (alakjáról); *lőtéri gránát* „buta, faragatlan ember" (a lőtéri gránátot ugyanis *bunkó* néven is tisztelik); *akna* „széklet erdőn, mezőn" stb.

E szaknyelvből származó szavak jól mutatják, hogy az adott szónak a szlengbe vagy a szaknyelvbe való tartozását a beszédhelyzet dönti el. A *kézigránát* szakmai, hivatalos szituációban csak szaknyelvi jelentésű lehet, míg sorkatonák egymás között, esetleg kimaradásból visszatérve inkább szlengbeli jelentésében használják.

A nyelvjárási és szaknyelvi kölcsönzések fontosak a katonai szlengben, ám jelentőségükben nem vetekedhetnek az ifjúsági nyelv és a tolvajnyelv (argó) hatásával.

Az ifjúsági nyelv a csoportnyelvek egyik sajátos fajtája. Hazánkban főleg e néven említik, hisz használói leginkább a fiatalok. Helyesebb volna azonban több ok miatt az ifjúsági nyelvet a szlengbe sorolni, amelynek tulajdonképpen központi részét, a közszlenget alkotja. Az ifjúsági nyelv szakkifejezés nem szerencsés, mert egyrészt túl tág (a fiatalok nemcsak ezt a nyelvváltozatot beszélik, más csoport- és rétegnyelvek ugyanúgy élnek nyelvükben), másrészt túlságosan szűk is, hiszen az ifjúságon túl a magyarul tudók nagyobbik része használja a *haver, kaja, pia, srác, meló* stb. szavakat, amiket egyértelműen ifjúsági nyelvinek szokás minősíteni. Érdemes ezért inkább a szleng kifejezést alkalmazni.

A szlengre jellemző, hogy szívesen befogadja és felhasználja a tolvajnyelv szavait. Igaz ez a szleng egyik szakmai változatára, a katonai szlengre is. Előfordul, hogy minden változtatás nélkül tűnnek fel az argóból származó szavak: *befalcol* „öngyilkos lesz"; *benyel* „ellop"; *keroló* „(két pengéből és drótból fabrikált) merülőforraló" stb.

Mivel a bűnözőélet és a katonaság között alapvető eltérések vannak, a tolvajnyelv szavai gyakran bizonyos módosult jelentéssel válnak általánosabban ismertté a katonai szlengben. (Természetesen a jelentésváltozáshoz itt is szükséges valamilyen azonosság, legalább egy egyező pont.) Ilyen némileg alakult szó például a *smasszer* „börtönőr" → „fogolykísérő"; *dobbant* „börtönből megszökik" → „laktanyából engedély nélkül (általában ideiglenesen) távozik"; *kilós* „százados" (← *kiló* „száz forint"); *köcsög* „homoszexuális férfi" → „buta, bolond"; *hőmérőzik* „(a sorban) közel áll a másikhoz" stb.

A közszleng (ifjúsági nyelv) szavai szintén nagy mennyiségben megvannak a katonák nyelvében, ezt azonban külön kell választani a katonai szlengtől. E közszlengkifejezések használatakor nem történik más, mint hogy az általános és szakmai nyelvváltozatot is beszélik a katonafiatalok. Az ifjúsági nyelv egy-egy szavát csak akkor vehetjük a katonai szlengbe tartozónak, ha jelentése ennek megfelelően változott, például: *ezreddizsi* „ezredsorakozó".

Az eddigiekben látott szókincsbeli egyezések mellett feltűnő azonosságokat látunk az ifjúsági nyelv és a katonai szleng között a szemlélete és szóalkotása terén is. (Ez utóbbiról lapunk múlt havi számában bővebben írtunk.) Ez is arra mutat, hogy az említett „nyelvek" végső soron ugyancsak a csoportnyelvnek az alfajai. Erre a nagyfokú hasonlóságra már a közös hadsereg katonai szlengjéből is lehetne példákat hozni. Egy régi tanulmány is így ír erről: „A katonanyelv szókészletének terjedelme a diáknyelv változatosságára emlékeztet, mellyel a tréfa és a szókitermelés ősereje tekintetében vetekszik."

Nyelvművelésünk egyik nagy feladata lesz a szleng vidám nyelvteremtő erejének a köznyelvben való felhasználása, ízléstelenségeinek, vadhajtásainak pedig teljes visszaszorítása.

KIS TAMÁS

Rajz: STORK CSABA

NYELVŐR